

Саме тому вважаємо, що кодифікація електроенергетичного законодавства практично на часі, адже стабілізація організації діяльності в сфері електроенергетики відбулась, вона забезпечує стабільний характер енергопостачання, а до лібералізації оптового ринку купівлі-продажу електричної енергії слід поставитись надзвичайно обережно. Саме тому забезпечення системного характеру функціонування електроенергетичних відносин та застосування електроенергетичного законодавства ставить питання про створення відповідного підгалузевого Кодексу.

Необхідно відверто зазначити, що практика підгалузевих кодифікацій господарського законодавства, наприклад, в сфері торгівельної, інвестиційної, інноваційної, банківської, страхової та інших видів господарської діяльності фактично вже відбувається, або до певної міри вже відбулась, але формально не позначена прийняттям нормативно-правових актів з назвою саме Кодексів або Основ Законодавства України. На наше переконання такий підхід є єдино вірним для збереження універсальної, первісної кодифікації господарського законодавства у вигляді ГК України. Так, він може змінитись змістовно, зосередившись на закріпленні саме базових засад господарського регулювання включаючи зокрема і проблему співвідношення між Кодексами як по-вертикалі – за юридичною силою, так і по-горизонталі – за предметом регулювання.

Кузьміна М.М.

к.ю.н., асистент

кафедри господарського права

Національного університету

«Юридична академія України

імені Ярослава Мудрого»

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ЕНЕРГІЇ З АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

Паливно-енергетичний комплекс є фундаментом розвинутої економіки держави, рівень його розвитку визначає статус держави на міжнародній арені, її привабливість як партнера. Первинні енергетичні ресурси можуть бути розподілені на такі види як паливо з природних ресурсів, що сформувалися з біомаси в геологічному минулому та поновлювальні енергетичні продукти, які виробляються безпосередньо або опосередковано з потоків постійно доступної сонячної або гравітаційної енергії.

Останнім часом в усьому світі актуальними стають проблеми, пов'язані з використанням енергоресурсів через забруднення навколишнього середовища, вичерпність природних копалин, збільшення цін на енергоресурси при великій долі енергоємних галузей у внутрішньому валовому продукті. Так, на міжнародному рівні розроблено Кіотський протокол до Рамочної Конвенції ООН про зміну клімату (Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change), що являє собою міжнародну угоду, покликану скоротити викиди парникових газів для зниження антропогенного впливу на кліматичні зміни. Зменшення викидів кожна країна може здійснювати за допомогою збільшення ефективності виробництва, зменшення обсягів виробництва, більш раціонального використання енергоресурсів, а також виконання проектів, які призводять до зменшення викидів парникових газів у інших країнах. За світовими стандартами енергетичної безпеки країна може вважатися енергетично незалежною, якщо постачання енергоносіїв з одного джерела не перевищує для країни 25 %.

Переваги використання альтернативних джерел енергії полягають у наступному: поновлення енергетичного потенціалу альтернативних джерел енергії відбувається швидше ніж його використання; існує можливість автономного використання, що забезпечує отримання енергії у віддалених місцевостях; менший вплив на навколишнє середовище (зниження вибросів вуглекислого газу, забруднення води, ґрунту) тощо. Поновлювальні джерела енергії стають більш конкурентоздатними у наступних секторах енергетичного ринку: виробництво електроенергії, гаряче водопостачання та опалення, виробництво моторного палива для транспорту, комплексне енергоспостачання автономних споживачів поза централізованими енергосистемами.

Розвиток виробництва енергії з альтернативних джерел відбувається в багатьох країнах світу. Так, окрім європейських країн, США та Канади, 10 країн, що розвиваються (Бразилія, Китай, Індія, Тайланд та інші) розробили національні програми розвитку альтернативної енергетики. Наприклад, Китай до 2020 року планує забезпечити 10% вкладу поновлювальної енергії в сумарному споживанні енергоресурсів та 12,5 % у виробництві електроенергії. Країни ЄС встановили план на використання до 40% альтернативної енергії до 2030 року.

Україна не стоїть осторонь цих проблем, і перед нею постає важливе завдання, що передбачає скорочення споживання енергії шляхом застосування енергозберігаючих технологій та поступовий перехід на більше використання альтернативних джерел енергії. Сьогодні [частка відновлюваної енергетики України в загальному енергобалансі становить лише 0,17%](#). Відповідно до проекту оновленої Енергетичної стратегії України, що нині розробляється, передбачається, що частка електроенергії з відновлюваних джерел буде становити 5% до 2030 року.

Відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної політики України» від 8 вересня 2011 року, одним з основних стратегічних пріоритетних напрямів на 2011-2021 роки є освоєння альтернативних джерел енергії. Україна з 2011 року є учасником Європейського енергетичного співтовариства. Правова база Енергетичного співтовариства складається з Договору про його заснування (Європейська Енергетична Хартія), що наводить

посилання на акти Європейського законодавства, які мають виконуватися учасниками в рамках реалізації загальноєвропейської енергетичної політики.

Між Україною та Європейським Союзом діє також Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі. Меморандум набув чинності 12.05.2005. Він визначає, що Україна та ЄС можуть мати користь від інтеграції своїх енергоринків, тим самим підвищуючи, рівень енергетичної безпеки Європейського континенту. Тому поступове впровадження Україною *acquis* ЄС у галузі енергетики є важливим кроком на шляху до мети України щодо поступової економічної інтеграції з ЄС і поглиблення політичної співпраці з ЄС. План дій Україна - ЄС (ПД) передбачає сім конкретних цілей, які стосуються енергетичної галузі в цілому та полягають у поступовому зближенні законодавств України та ЄС у галузі енергетики та інтеграції їхніх відповідних енергоринків. В напрямку розвитку використання відновлювальних джерел енергії необхідно прийняти плани дій щодо підвищення ефективності використання енергії, поширення використання відновлюваних джерел енергії та зміцнення інституцій, визначивши при цьому фінансові плани та графіки імплементації, а також продовження співробітництва щодо проектів у сфері енергозбереження.

Відповідно до положень Меморандуму розроблено Енергетичну стратегію України до 2030 року, затверджену постановою Кабінету Міністрів від 15 березня 2006 року №145-р. Підрозділ 7.3 цього документу присвячено потенціалу розвитку нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії (НВДЕ). Шляхи та напрями стратегічного розвитку НВДЕ в країні повинні сприяти солідарним зусиллям Європейської спільноти у галузі енергетики та відповідати основним принципам Зеленої книги «Європейська стратегія сталої, конкурентоздатної та безпечної енергетики» (Брюссель, 8.3.2006. СОМ(2006) 105). Перспективний розвиток НВДЕ в країні, згідно з основними принципами Зеленої книги, має відбуватися на основі економічної конкуренції з іншими джерелами енергії з одночасним впровадженням заходів державної підтримки перспективних технологій НВДЕ, які відображують суспільний інтерес щодо підвищення рівня енергетичної безпеки, екологічної чистоти та протидії глобальним змінам клімату.

Взагалі, Енергетична стратегія розробляється та періодично переглядається кожною розвинутою країною. Наприклад, Енергетична політика Данії здійснюється в рамках енергетичної програми, що постійно оновлюється, враховуючи вимоги часу. Так, метою першої програми (1976 року) було запобігання енегетичній кризі. Друга програма особливу увагу приділяла розгляду соціально-економічних та екологічних проблем, зменшенню залежності від імпорту палива. Третя програма «Енергія 2000» передбачала намагання збільшити використання екологічних видів палива. Четверта програма «Енергія 21» поставила мету досягнення до 2005 року частки поновлювальної енергії в країні до 12-14%.¹ Сьогодні діє енергетична стратегія Данії до 2025 року. Цією програмою передбачається скорочення енергоспоживання, в тому числі в транспортному секторі та зниження його залежності від нафтових видів палива шляхом розробки ефективних технологій та альтернативного палива, збільшити частину використання альтернативних джерел енергії шляхом створення сприятливих умов для їх розробки та інтеграції в енергосистему країни (створення розвинутої, гнучкої інфраструктури електромереж для підключення до неї поновлювальних джерел енергії; надання пріоритетного значення державним науково-дослідним організаціям у сфері поновлювальних джерел енергії, збільшення можливостей для розміщення додаткових вітропарків, до 2020 року половина енергії в країні має бути вітряною). До 2035 року планується повний перехід на поновлювальні джерела енергії в електро- та теплопостачанні країни.²

Цікавим є досвід Польщі щодо впровадження положень європейського законодавства у сфері альтернативної енергетики, адже Україна знаходиться у подібному стані розвитку в цій сфері. Так, на основі актів законодавства ЄС щодо популяризації ВДЕ розроблено Національний План Дій на користь ВДЕ (НПД-ВДЕ), затверджений ухвалою Ради Міністрів від 18.11.2010 р. У НПД-ВДЕ

¹ Гелетуха Г.Г., Железная Т.А. Государственное регулирование развития биоэнергетики в странах Европы и США/ Промышленная теплотехника.-2002. - №4, с. 81-88, с. 81.

² Энергетическая стратегия Дании до 2025 года. Государственная информационная система в области энергосбережения и повышения энергоэффективности. Электронный ресурс. Режим доступа: http://gisee.ru/articles/foreign_politics/27628/

визначені конкретні завдання, які мають бути виконані у секторах електроенергетики, теплоенергетики і транспорту, які забезпечать Польщі досягнення 15% частки ВДЕ у балансі енергії в 2020 р. На даний час у Польщі механізми популяризації ВДЕ реалізуються на підставі положень Енергетичного права і в основному стосуються преференції у виробництві електроенергії. Паралельно в Міністерстві Економіки триває інтенсивна робота над проектом нового закону про відновлювальну енергію (останній проект від липня 2011), в якому передбачено комплексне урегулювання всіх питань, що стосуються ВДЕ, у тому числі такі важливі питання як присвоєння премій за виробництво електроенергії та/або тепла і холоду з ВДЕ залежно від: технології; потужності об'єкту; строку експлуатації об'єкту. Заплановані зміни дадуть змогу більш ефективно та обґрунтовано спрямовувати потік публічної підтримки на різні технології ВДЕ, залежно від рівня їхньої ринкової зрілості, привабливості та потенціалу розвитку в країні, а також зроблять можливим більш ефективне управління державною підтримкою.

Основними нормативно-правовими актами у сфері освоєння альтернативних джерел енергії в Україні є Закони: «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 р., «Про електроенергетику» від 16.10.1997р., «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р., Податковий кодекс. Також правове регулювання здійснюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про програму державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, малої гідро - і теплоенергетики» від 31 грудня 1997 р.; **Указом Президента України від 08.09.2010 року № 895** «Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку», згідно якого одним із першочергових національних проектів є проект «Нова енергія», що передбачає використання альтернативних джерел енергії; Наказом Міністерства палива та енергетики України «Про затвердження Правил приєднання вітроелектростанцій до електричних мереж» від 28 жовтня 2009 року N 570.

Згідно Указу Президента України від 08.09.2010 року № 895 «Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку» одним

із першочергових національних проектів є проект «Нова енергія», що передбачає використання альтернативних джерел енергії або диверсифікацію постачання енергоносіїв в Україну. Проекти зазвичай мають обмежений термін реалізації (не більше 4 років), а також не залежать від форм власності. Більшість «Національних проектів» реалізується на новій моделі державно-приватного партнерства. Базовими принципами роботи над «Національними проектами» є пріоритет інвестиційних коштів над бюджетними, проектний менеджмент у державному управлінні, гарантований результат і персональна відповідальність та партнерство з кращими світовими компаніями. У рамках визначеного Президентом Національного пріоритету «Нова енергія» здійснюється проект «Енергія природи», що передбачає будівництво вітрових та сонячних електростанцій, створення «чистого» джерела енергії – вітру і сонця у плановому обсязі 2000 МВт встановленої потужності, що є аналогом енергії, отриманої від 2 млрд. куб. імпортного газу. Цей проект буде реалізовано переважно в Криму та Запоріжжі, адже ці території володіють потенціалом відновлювальних джерел енергії, мають розташування, яке робить економічно малоефективним транспортування до них енергії, виробленої з традиційних джерел. Тому розвиток цього проекту, по-перше, вирішує проблему економічної ефективності транспортування електроенергії, а по-друге, зберігає довкілля, що робить ці території привабливими для розвитку туристичного бізнесу.

Отже, останніми роками в Україні закладено фундамент правового регулювання альтернативної енергетики, визначено мету на найближчий час. Завданням майбутнього є удосконалення, уточнення існуючого правового регулювання для побудови ефективного правового механізму регулювання в цій сфері.

Альтернативними джерелами енергії відповідно до статті 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» визнаються відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів.

Розглянемо більш докладно кожен вид.

1. Енергія сонця. Як вважають експерти Міжнародної енергетичної агенції (ІЕА), вже через 40 років сонячна енергетика може виробляти близько 20-25 % усієї необхідної енергії. Найбільш перспективними регіонами України для розвитку сонячної енергетики є АРК Крим та степова Україна.

Проектом Закону №10183 «Про внесення змін до Закону України “Про електроенергетику” (щодо стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії)»¹ передчається нововведення у сфері сонячної енергетики, а саме те, що електрична енергія, вироблена з енергії сонячного випромінювання об'єктами електроенергетики, які вмонтовані (встановлені) на дахах приватних домогосподарств, величина встановленої потужності яких не перевищує 16 КВт, придбається в обсягах, що перевищує споживання електроенергії такими домогосподарствами, за “зеленим” тарифом енергопостачальниками для споживання на території здійснення ліцензованої діяльності. Виробництво такої електроенергії може здійснюватись без відповідної ліцензії. Порядок продажу та обліку такої електроенергії, а також розрахунків за неї затверджується національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики”. Цей досвід вже використовується досить успішно і в інших країнах.

2. Вітрова енергія. Виробництво енергії здійснюється з допомогою вітроелектростанцій. За даними Міжнародного енергетичного агентства (ІЕА) сумарна вітроенергетична потужність у світі вже сьогодні спроможна покрити 3% світового попиту на електроенергію, європейські вітроелектростанції стають все більш конкурентноспроможними порівняно з традиційними тепловими станціями, що працюють на вугіллі й мазуті.

Відповідно до Правил приєднання вітроелектростанцій до електричних мереж,² виділено таких суб'єктів мережі енергопос-

¹ Проект Закону №10183 «Про внесення змін до Закону України “Про електроенергетику” (щодо стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=43886

² Правила приєднання вітроелектростанцій до електричних мереж, затвердж. Наказом Міністерства палива та енергетики від 28.10.2009 р. №570 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1263-09>

тачання вітрової енергії: 1) вітроелектростанція - група вітрових електричних установок (або окрема вітрова електрична установка), устаткування і споруди, які розташовані на одній території, функціонально пов'язані між собою і становлять єдиний комплекс, призначений виробляти електроенергію, перетворюючи кінетичну енергію вітру на електричну; 2) власник електричних мереж - юридична особа (електропередавальна організація), яка на правах власності або користування має електричні установки, призначені для передачі та розподілу електроенергії, та здійснює діяльність з передачі електроенергії відповідно до отриманої ліцензії; 3) замовник - фізична або юридична особа, яка письмово повідомила власника мереж про намір приєднати до електричних мереж новозбудовану вітроелектростанцію або внаслідок реконструкції чи технічного переоснащення змінити технічні параметри діючої вітроелектростанції (збільшити потужність, змінити точку приєднання або підвищити рівень надійності електрозабезпечення).

Ці Правила поширюються на відносини, що виникають при приєднанні та підключенні до електричних мереж вітроелектростанцій з установленою потужністю не менш як 100 МВт та є рекомендованими при приєднанні та підключенні інших вітроелектростанцій.

Приєднання вітроелектростанції замовника здійснюється на підставі договору про приєднання до електричних мереж, що укладається між власником електричних мереж та замовником. Власник електричних мереж не має права відмовити у приєднанні до електричних мереж вітроелектростанції замовника за умови дотримання останнім цих Правил. Споживач може приєднати до власних технологічних електричних мереж вітроелектростанції замовника з урахуванням пропускну здатності технологічних електричних мереж споживача для передачі потужності від вітроелектростанції в мережі електропередавальної організації.

Відповідно до Закону України «Про електроенергетику» проектування та будівництво (нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт, технічне переоснащення) об'єктів електроенергетики здійснюються відповідно до законодавства у сфері містобудівної діяльності. Оснащення об'єктів електроенергетики ліцензіатами, ціни (тарифи) на відповідні послуги (товари) яких

встановлюються національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики, здійснюється на конкурентних засадах.

Використання побутового (до 75 кВт) вітрогенератора прирівнюється до використання дизель-генератора або сонячних батарей, тобто прирівнюється до побутових електроприладів, тому для його функціонування не потрібні ліцензії чи дозволи. Єдиним регламентуючим документом з установки вітрогенераторів малої потужності (до 75 кВт), є вимоги, яких потрібно дотримуватися при установці стаціонарної малої архітектурної форми.

3. Геотермальна енергія. Геотермальні установки виробляють електроенергію за допомогою циркуляції глибинних геотермальних вод. Пріоритетними районами першочергового освоєння геотермальних ресурсів є Керченський півострів (АР Крим), Львівська та Закарпатська області, окремі родовища в Харківській, Полтавській та Донецькій областях. Розвиток геотермальної енергетики вважається оптимальним за такими пріоритетними напрямками: створення достатньо великих геотермальних ТЕС на базі високотемпературних геотермальних родовищ; розвиток мережі малих геотермальних ТЕС; створення комбінованих електростанцій з використанням як тепла термальних вод, так і тепла, отриманого унаслідок спалювання органічних видів палива; створення комбінованих електротехнічних вузлів для отримання електроенергії, тепла й цінних компонентів, які розташовуються в геотермальних теплоносіях.

4. Мала гідроенергетика. Малу енергетику, в першу чергу, варто використовувати у віддалених і важкодоступних районах, де поблизу немає ліній електропередач, тому що будувати такі лінії найчастіше дорожче, ніж встановити малу ГЕС. Малі ГЕС можуть стати потужною основою енергозабезпечення для всіх регіонів Західної України. Згідно закону України «Про електроенергетику», мала гідроелектростанція - електрична станція, що виробляє електричну енергію за рахунок використання гідроенергії, встановлена потужність якої не перевищує 10 МВт.

Першочерговими заходами для підтримки малої гідроенергетики з боку держави повинні стати: впорядкування правовідносин щодо приватизації та оренди малих ГЕС; впровадження об'єкту-

ваних правил транспортування електроенергії по існуючим електромережам до споживачів; впровадження обґрунтованої плати за водокористування; фінансування розробки нормативно-технічної бази; відміни митних зборів на устаткування, яке не виробляється в Україні.¹

5. Енергія біомаси - біологічно відновлювальна речовина органічного походження, що зазнає біологічного розкладу (відходи сільського господарства, лісового господарства та технологічно пов'язаних з ним галузей промисловості, а також органічна частина промислових та побутових відходів).

У Статті 2 Директиви Європейської Комісії 2009/28/ЕС визначення біомаси надано як: "... фракція продукції, що може бути розкладена мікроорганізмами: відходи і залишки біологічного походження від сільського господарства (у тому числі рослинні і тваринні субстанції); лісового господарства, і що мають відношення до промисловості, в тому числі рибальства і водного господарства, також як і фракції промислових і муніципальних відходів;..." Країни ЄС відобразили відповідне значення у своєму національному законодавстві, дотримуючись ключової концепції розкладу мікроорганізмами як відправної точки для визначення цієї концепції.

В Україні сьогодні встановлено стимулюючий тариф лише для біомаси рослинного походження. Натомість біомаса тваринного походження не підпадає під дію «зеленого» тарифу. Така ситуація пояснюється тим, що в ч.4 ст.17-1 Закону України «Про електроенергетику» якою встановлено величину «зеленого» тарифу на електричну енергію, вироблену з біомаси, зазначено, що біомасою є продукти, що складаються повністю або частково з речовин рослинного походження, які можуть бути використані як паливо з метою перетворення енергії, що міститься в них. Тому повинні бути внесені зміни до законодавства щодо визначення біомаси, та відповідно встановлення зеленого тарифу для біомаси й тваринного походження.

6. Газ з органічних відходів, газ каналізаційно-очисних станцій, біогаз, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать до-

¹ Малюш Б.В. Мала гідроенергетика як перспективний напрямок розвитку альтернативної енергетики на регіональному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_30/statti/2_12.htm#_ftnref1

менний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів. Не дивлячись на те, що біогаз визначено серед альтернативних джерел, для виробництва енергії з доменного та коксівного газів не встановлюється «зелений тариф» ЗУ «Про електроенергетику».

В Україні державне регулювання у сфері альтернативних джерел енергії здійснює Кабінет Міністрів України чи за його дорученням спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади. Сьогодні таким органом є Національна комісія регулювання електроенергетики України, що діє відповідно до Указу Президента України від 23.11.2011 № 105 «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики». Основними завданнями НКРЕ є: державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання, що провадять діяльність на суміжних ринках, у сферах електроенергетики, теплопостачання в частині діяльності з виробництва енергії, в тому числі на установках із використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії, сприяння розвитку конкуренції у сфері виробництва і постачання електричної енергії, на ринку природного газу, а також створенню конкурентного середовища у сфері теплопостачання; забезпечення проведення цінової і тарифної політики у сфері енергетики; сприяння ефективному функціонуванню товарних ринків на основі збалансування інтересів держави, суб'єктів природних монополій та споживачів товарів (послуг), що виробляються (надаються) суб'єктами природних монополій; захист прав споживачів товарів (послуг).

Серед основних повноважень НКРЕ в сфері альтернативної енергетики є: затвердження "зеленого" тарифу на електричну енергію, вироблену з альтернативних джерел енергії; формування та ведення реєстру об'єктів альтернативної енергетики; щорічне оприлюднення інформації щодо витрат на підключення до електричних мереж об'єктів альтернативної енергетики; видача ліцензій на здійснення діяльності з виробництва, передачі та постачання електричної енергії шляхом затвердження інструкцій, умов і правил окремо на кожний вид ліцензованої діяльності згідно із Законом України "Про електроенергетику"; видача ліцензій на здійснення діяльності з виробництва електричної та теплової енергії,

що виробляється когенераційними установками; встановлення тарифів на електричну та теплову енергію, що виробляється когенераційними установками; встановлення правил підключення когенераційних установок до електричних мереж.

Державне регулювання у сфері альтернативних джерел енергії здійснюється шляхом: надання дозволів на провадження діяльності у сфері альтернативних джерел енергії; розроблення, затвердження та запровадження норм, правил і стандартів виробництва, передачі, транспортування, постачання, зберігання і споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел; нагляду та контролю за безпечним виконанням робіт на об'єктах альтернативної енергетики незалежно від їх форми власності, безпечною експлуатацією енергогенераючого обладнання та за режимами передачі і споживання енергії; нагляду та контролю за додержанням вимог технічної експлуатації на об'єктах альтернативної енергетики незалежно від їх форми власності, технічної експлуатації енергетичного обладнання об'єктів, підключених до об'єднаної енергетичної системи України; встановлення тарифів на електричну енергію, вироблену на об'єктах альтернативної енергетики, а також на теплову енергію, видобуту з альтернативних джерел; всебічного заохочення і підтримки науково-дослідницьких, дослідно-конструкторських робіт, діяльності винахідників і раціоналізаторів, спрямованих на розвиток виробництва та використання альтернативних джерел енергії.

Відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної політики України» для реалізації пріоритетних напрямів державою запроваджуються заходи щодо: 1) розвитку інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, технологічних парків, наукових парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів тощо); 2) першочергового розгляду заявок на винаходи, що відповідають середньостроковим пріоритетним напрямам загальнодержавного рівня; 3) прямого бюджетного фінансування та співфінансування; 4) відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання у банках; 5) часткової компенсації вартості виробництва продукції; 6) кредитів за рахунок коштів державного бюджету, кредитів (позик) і грантів міжнародних фінансових організацій, залучених державою або під

державні гарантії; 7) субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам; 8) податкових, митних та валютних преференцій.

Серед засобів правового регулювання реалізації проектів альтернативної енергетики в зарубіжних країнах особливу роль відіграє зважена податкова політика, спрямована на підвищення конкурентоспроможності енергії, виробленої з альтернативних джерел: введення енергетичного податку для традиційних виробників енергії або податкове стимулювання виробників альтернативної енергії. Так, з 1997 року в Данії введено податки для традиційного палива: на емісію CO₂ при використанні природного палива для отримання теплової енергії, «енергетичний» податок, податок на викиди діоксидів сірки при спалюванні мазуту та вугілля. Таким чином, енергія з поновлювальних джерел стала більш конкурентоспроможною з традиційними видами палива.

Слід відзначити, що в ЄС існують два типи стимулювання розвитку відновлювальної енергетики щодо визначення ціни на неї¹:

1) системи з фіксованою ціною, в яких уряд встановлює ціни на електроенергію з поновлювальних джерел енергії, за цими цінами виробник продає електроенергію, а її кількість встановлюється ринком. Більшість країн Європейського Союзу встановлюють у спеціальних законах «зелений тариф». «Зелений» тариф являє собою спеціальний підвищений тариф на електроенергію, вироблену з ВДЕ, за яким виробник гарантовано може її продати. Зазвичай він встановлюється на довготривалий період (10...20 років) з поступовим зменшенням його величини і диференціюється для різних технологій і потужностей установок. Менш розвинені технології отримують більш високий тариф для скорішого досягнення ними комерційного рівня. А в межах однієї технології, чим менше потужність установки, тим більший «зелений» тариф вона може отримати. Наразі «зелений» тариф діє у 21 країні Євросоюзу – Австрії, Данії, Фінляндії, Німеччині, Іспанії та ін [7, с.38].²

¹ Шафер Оливер Механізми підтримки возобновляемой электроэнергетики/ Возобновляемая энергия. – 2005. Електронний ресурс. Режим доступу: http://solex-un.ru/sites/solex-un/files/energo_files/bulletin_aug_05.pdf

² Гелетуша Г.Г., Железна Т.А., Дроздова О.І. Аналіз механізмів стимулювання розвитку «зеленої» електроенергетики Європейському Союзу *Пром. техніка*, 2011, т. 33, №5, с.35.

В Німеччині Закон «Про відновлювальні джерела енергії» встановлює:

1) пріоритет для виробників електроенергії на ринку електроенергії та забезпечує їм доступ до мережі; 2) ціни на електроенергію фіксовані, що надає гарантії приватним інвесторам та дозволяє відповідним електростанціям працювати беззбитково; 3) виробники «зеленої» електроенергії отримують суттєву компенсацію за поставлену електроенергію (виплата компенсації здійснюється двадцять років, однак її розмір буде зменшуватися кожні два роки). Для електроенергії з біомаси базовий тариф становить приблизно 7,79...11,67 євроцентів/кВт·год в залежності від потужності установки. Існують надбавки до базового тарифу: за одночасне виробництво теплової та електричної енергії, за застосування в якості біомаси енергетичних культур та за використання інноваційних технологій при виробництві електроенергії з біомаси та ін. «Зелений» тариф в Німеччині не поширюється на сумісне спалювання біомаси з викопними паливами [7, с.38].

2) системи квот на поновлювальну енергію за яких уряд встановлює необхідну кількість енергії, та надає ринку можливість визначення її ціни. У Франції та Латвії діє також система тендерів. Суть цієї системи полягає в тому, що в країні оголошується тендер на будівництво об'єктів «зеленої» електроенергетики, і переможець тендеру одержує повне або часткове державне фінансування будівництва. Так, в секторі біоенергетики у Франції у 2005 році державну підтримку отримали проекти будівництва установок загальною потужністю 232 МВт, у 2006 році – 300 МВт, у 2009 році – 250 МВт.

Системи з фіксованою ціною та системи квотування є методами створення захищеного ринку, відмежування ринку поновлювальної енергетики від загального ринку, на якому альтернативна енергетика не змогла би конкурувати з традиційною.

Крім цього, для стимулювання впровадження відновлювальних джерел в багатьох країнах застосовують такі форми підтримки:

1) Субсидії, льготні кредити. В Данії величина субсидії на «зелену» електроенергію становить 20 євро/МВт·год. Для стимулювання впровадження сучасних котлів для паління біомаси, що пройшли відповідну сертифікацію, Данське енергетичне агентство

надавало субсидію у розмірі 20% від вартості котла. Система доплат (бонусів, субсидій) на електроенергію з ВДЕ діє також в Фінляндії, Чеській Республіці, Нідерландах, Іспанії та інших країнах.

В деяких країнах існують спеціальні фонди, які надають пільгові кредити на впровадження технологій, що потребують стимулювання, в тому числі технології виробництва електроенергії з ВДЕ. Наприклад, в Польщі Національний фонд захисту довкілля та водних ресурсів надає пільгові кредити на реалізацію проектів «зеленої» електроенергетики у разі використання в них енергії вітру, біогазу та гідроенергії. Розмір кредиту становить 1...12,5 млн. євро, але не може перевищувати 75 % вартості проекту. Позичальник звільнюється від виплати до 50 % обсягу кредиту. Пільгове кредитування «зелених» технологій в різних формах діє також в Данії, Словенії та Чеській Республіці.¹

2) Законодавчий припис забезпечити відповідну долю альтернативної енергії в загальному енергобалансі у встановлений строк, а також розподіл лімітів для кожного виду енергії. Наприклад, в Фінляндії споживачі електроенергії кожен рік обирають вид енергії, що будуть використовувати: гідроелектроенергію, атомну, вітряну тощо, або спільно декілька джерел. Замовлення спрямовується до Національної енергетичної диспетчерської служби, що на підставі цього видає ліміти виробникам.

В Австрії на законодавчому рівні закріплено пріоритет для використання біомаси в опаленні громадських споруд. Створено Фондову біржу для торгівлі виробленими з біомаси паливами

3) Система «зелених сертифікатів». В Данії з 2000 року діє система «зелених» сертифікатів. «Зелений» сертифікат є документом, що підтверджує факт виробництва кожної МВт·год електроенергії з відновлюваних джерел. Країна встановлює обов'язкову квоту на обсяг «зеленої» електроенергії в загальному об'ємі виробництва. Зелена енергія має пріоритет у доступі до мережі. Енергорозподільчі компанії зобов'язані її прийняти та оплатити, споживачі зобов'язані її купувати відповідно до встановлених квот.² Якщо

¹ Гелетуша Г.Г., Железная Т.А. Государственное регулирование развития биоэнергетики в странах Европы и США/ Промышленная теплотехника.-2002. - №4, с. 81-88.

² Там само.

якийсь виробник (постачальник) електроенергії не може виконати цю квоту, він має купити «зелені» сертифікати на ринку або заплатити штраф, сума якого зазвичай вище вартості «зелених» сертифікатів. Іноді зобов'язання по квоті «зеленої» електроенергії накладається не на виробника (постачальника), а на споживача електроенергії. В Данії сертифікати є цінними паперами, що можна продати чи купити незалежно від продажу енергії. Система квот і «зелених» сертифікатів діє також в Швеції, Італії, Польщі, Румунії, Великобританії, Бельгії.

В Німеччині діяльність у сфері «зелених» сертифікатів та «зелених» позначок контролюється Grüner Strom Label e.V., неурядовою організацією, що створена декількома некомерційними екологічними організаціями та організаціями у сфері захисту прав споживачів.

4) Інформаційна підтримка, підтримка наукових розробок. В Австрії Урядом здійснюється інформаційна підтримка приватних користувачів («гаряча» телефонна мережа, публікації, компакт-диски, інтернет, проведення щорічних виставок «Energiesparmesse» з нагородженням переможців, безкоштовні консультації та енергоаудит для приватних користувачів, тренінг – програми для виробників обладнання та консультантів).

Суттєва підтримка надається науково-дослідницьким проектам у сфері поновлювальних джерел енергії. Кошти виділяються федеральними департаментами, регіональними урядами (у провінціях), Фондом підтримки наукових досліджень (FWF), Фондом підтримки наукових досліджень в промисловості (FFF), Фондом Австрійського національного банку, Фондом інноваційних технологій (ITF).

В сфері виробництва альтернативної енергії в Україні з усього спектру вищеперелічених засобів найбільш врегульованими є:

1. Встановлення «зеленого» тарифу для альтернативної енергії.

Купівля всієї електричної енергії, виробленої на електростанціях України, в тому числі з альтернативних джерел, здійснюється в рамках єдиного оптового ринку за встановленими тарифами. Функції оптового постачальника електроенергії виконує державне підприємство “Енергоринок”.

Для того, щоб здійснювати продаж електроенергії, виробленої з альтернативних джерел, в оптовий ринок, виробник повинен в першу чергу звернутися до НКРЕ щодо:

1) отримання ліцензії на виробництво електроенергії (у разі комбінованого виробництва теплової та електричної енергії – на комбіноване виробництво теплової та електричної енергії). Ліцензовані виробники, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел з подальшим її продажем, повинні дотримуватися Умов та Правил здійснення підприємницької діяльності з виробництва електроенергії, затверджених постановою НКРЕ від 08.02.1996 № 3.

2) встановлення “зеленого” тарифу на електроенергію як спеціального тарифу, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблена лише малими гідроелектростанціями). Для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, “зелений” тариф встановлюється до 1 січня 2030 року. Згідно зі статтею 17¹ Закону України “Про електроенергетику” “зелений” тариф затверджується НКРЕ на електричну енергію, вироблену суб'єктами господарювання на об'єктах електроенергетики, що виробляють електричну енергію з енергії вітру, сонця, біомаси та на малих ГЕС. Механізм встановлення, перегляду та припинення дії “зеленого” тарифу, а також перелік необхідних документів та вимоги до суб'єкта господарювання для отримання такого тарифу визначені Порядком встановлення, перегляду та припинення дії “зеленого” тарифу для суб'єктів господарської діяльності, затвердженим постановою НКРЕ від 22.01.2009 N 32.

Також зазначеною статтею передбачено, що порядок стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії для об'єктів електроенергетики, будівництво яких розпочате після 1 січня 2012 року, застосовується за умови, що питома вага сировини, матеріалів, основних засобів, робіт та послуг українського походження у вартості будівництва відповідного об'єкта електроенергетики, що виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, становить не менше 15 відсотків,

для об'єктів, будівництво яких розпочате після 1 січня 2012 року та введених в експлуатацію після 1 січня 2013 року, - не менше 30 відсотків, для об'єктів, будівництво яких розпочате після 1 січня 2012 року та введених в експлуатацію після 1 січня 2014 року, - не менше 50 відсотків.

Порядок визначення питомої ваги сировини, матеріалів, основних засобів, робіт та послуг українського походження у вартості будівництва відповідного об'єкта електроенергетики, що виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, затверджується Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики. З проектом цього порядку, що має бути затверджений у 2012 році можна ознайомитися на офіційному сайті НКРЕ.

Величина "зеленого" тарифу встановлюється для кожного суб'єкта господарювання, який виробляє електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії, за кожним видом альтернативної енергії та для кожного об'єкта електроенергетики. Застосування «зеленого» тарифу передбачає: 1) купівля-продаж енергії на оптовому ринку за підвищеною вартістю; 2) гарантія закупівлі всієї електроенергії, виробленої на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії, і не проданої за договорами безпосередньо споживачам або енергопостачальним компаніям, за встановленим "зеленим" тарифом, а також щодо розрахунків за таку електроенергію у повному обсязі, у встановлені строки та грошовими коштами у порядку, встановленому законом; 3) роздрібна ціна на електричну енергію, що використовується суб'єктами господарської діяльності, які реалізують інноваційні проекти, зареєстровані у встановленому законом порядку, що передбачають впровадження та виробництво обладнання, а також матеріалів, сировини і комплектуючих для виробництва обладнання, яке виробляє енергію з використанням альтернативних джерел енергії, встановлюється на рівні роздрібного тарифу для споживачів відповідного класу напруги, встановленого станом на 1 січня 2009 року.

2. Встановлення податкових преференцій. Податковим кодексом передбачено такі види пільг для галузі альтернативної енергетики:

1) Пільги при імпорті. Пунктом 197.16. статті 197 Податкового кодексу передбачено звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій із ввезення на митну територію України, зокрема: устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаючого обладнання і матеріалів, засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріалів для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії; матеріалів, устаткування, комплектуючих, що використовуються для виробництва.

Операції із ввезення на митну територію України зазначених товарів звільняються від оподаткування, якщо ці товари застосовуються платником податку для власного виробництва та якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні.

У разі порушення вимог щодо цільового використання таких товарів платник податку зобов'язаний сплатити суму податку на додану вартість, що мала бути сплачена із зазначених операцій в момент ввезення таких товарів, а також пеню.

2) Пільги при оподаткуванні податком на прибуток. Відповідно до п. 158.1. ст. 158 Податкового кодексу звільняється від оподаткування податком на прибуток 80 відсотків прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території України устаткування власного виробництва, що працює на відновлюваних джерелах енергії, а також матеріалів, сировини, устаткування та комплектуючих, які будуть використовуватись у виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії, устаткування для виробництва альтернативних видів палива. Таке звільнення від оподаткування діє протягом 5 років з моменту отримання першого прибутку внаслідок підвищення енергоефективності виробництва. Суми коштів, вивільнених у зв'язку з наданням податкової пільги, спрямовуються платником податку на збільшення обсягів виробництва.

Таким чином, в Україні закладено фундамент для розвитку виробництва енергії з альтернативних джерел, прийнято стратегію розвитку та основні нормативно-правові акти. Однак, акти носять переважно рамковий характер, закріплюють загальні положення, що потребують подальшого уточнення в спеціальних законах та підзаконних нормативно-правових актах, наприклад, щодо спе-